

УДК 785.1:780.6.031.4].036(477.54-25)(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/94-2-32>

Костянтин ТРИКОЗІЮК,
orcid.org/0000-0002-9172-6469
аспірант кафедри теорії та історії музики
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) trikozyukkostya@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРКЕСТРІВ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ХАРКОВІ

Стаття присвячена комплексному дослідженню історичного формування та сучасного розвитку репрезентативних народно-оркестрових колективів Харкова, зокрема їхньої концертної діяльності та організаційної структури. Проаналізовано роль освітніх установ у забезпеченні професійної підготовки музикантів, визначено значення навчальних оркестрів як ключових ланок у системі розвитку регіонального народно-інструментального виконавства.

Розглянуто роль творчої діяльності засновників сучасних народно-оркестрових колективів – видатних митців і педагогів, які суттєво вплинули на подальший розвиток інструментальних складів шляхом застосування інноваційних принципів тембрового поєднання. Акцентовано увагу на процес інтеграції національних українських інструментів до колективів, що відображає специфіку народно-оркестрового мистецтва регіону.

Досліджено концертно-виконавські аспекти діяльності колективів, включно з участю у фестивалях, конкурсах та культурних проєктах, що сприяють популяризації народно-оркестрового мистецтва та підвищенню професійного статусу харківських оркестрів на національному й міжнародному рівнях. Розкрито вплив соціокультурних чинників на характер сучасного функціонування колективів (пандемія, повномасштабне вторгнення), їх здатність адаптуватись до нових умов і форм здійснення концертно-виконавської діяльності (дистанційна площина).

Матеріал даної статті дозволяє відобразити специфіку виконавської діяльності та складів окремих колективів, визначити їх вплив на сучасний розвиток регіональної музичної культури та народно-інструментальне виконавства Харкова.

Ключові слова: музичне мистецтво, виконавство, українська музика, оркестр, народні інструменти, Харківський регіон, музична культура, композиторська творчість.

Kostyantyn TRIKOZYUK,
orcid.org/0000-0002-9172-6469
Postgraduate student at the Department of Theory and History of Music
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) trikozyukkostya@gmail.com

FEATURES OF THE CONTEMPORARY FUNCTIONING OF FOLK INSTRUMENT ORCHESTRAS IN KHARKIV

The article is devoted to a comprehensive study of the historical formation and contemporary development of representative folk orchestral ensembles in Kharkiv, in particular their concert activities and organizational structure. The role of educational institutions in ensuring the professional training of musicians is analyzed, and the significance of educational orchestras as key elements in the system of development of regional folk-instrumental performance is determined.

The role of the creative activity of the founders of modern folk orchestral ensembles – outstanding artists and educators who significantly influenced the further development of instrumental line-ups through the application of innovative principles of timbral combination – is examined. Special attention is paid to the process of integrating national Ukrainian instruments into ensembles, which reflects the specificity of the region's folk orchestral art.

Concert and performance aspects of the ensembles' activities are explored, including participation in festivals, competitions, and cultural projects that contribute to the popularization of folk orchestral art and enhance the professional status of Kharkiv orchestras at national and international levels. The impact of sociocultural factors on the nature of contemporary functioning of the ensembles (the pandemic, the full-scale invasion), as well as their ability to adapt to new conditions and forms of concert and performance activity (the online format), is revealed.

The material of this article makes it possible to present the specific features of the performance activities and instrumental line-ups of individual ensembles, to determine their influence on the contemporary development of regional musical culture and folk-instrumental performance in Kharkiv.

Key words: musical art, performance, Ukrainian music, orchestra, folk instruments, Kharkiv region, musical culture, compositional creativity.

Постановка проблеми. Народньо-інструментальне оркестрове виконавство Харківського регіону належать до найрепрезентативніших мистецьких напрямів, що активно розвиваються в сучасній культурі Харкова. Водночас питання діяльності народно-оркестрових колективів міста на сучасному етапі залишається поза увагою науковців і досі не набуло системного та узагальнюючого висвітлення в музикознавчому дискурсі. Окремі аспекти історії, інструментального складу та репертуарної політики таких колективів представлені фрагментарно, що ускладнює цілісне осмислення процесів розвитку народно-оркестрового виконавства міста в умовах соціокультурних трансформацій періоду кінця ХХ – першої чверті ХХІ століть. У зв'язку з цим *актуальність* пропонуваної розвідки зумовлена потребою комплексного аналізу сучасної мистецької діяльності провідних народно-інструментальних колективів Харкова як осередків збереження й оновлення національної музичної традиції та носіїв народно-оркестрового професіоналізму.

Аналіз останніх публікацій та досліджень засвідчує відсутність узагальнюючих наукових праць, присвячених комплексному розгляду сучасного етапу буття народно-оркестрової сфери виконавства Харкова та творчої діяльності провідних народно-оркестрових колективів міста. Підґрунтям даного дослідження стали роботи, присвячені історії української культури (Шейко & Тишевська, 2006; Гриценко, 2019), зокрема Харкова (Шейко та ін., 2004), а також формуванню народно-оркестрової традиції в українському музичному мистецтві (Сідлецька, 2011; Алжнев & Осадча, 2016; Цицирев, 2023; Трикозюк, 2025). Важливу роль у контексті пропонованої розвідки відіграли публікації сучасних вчених, присвячені особливостям генези та кристалізації народно-оркестрового мистецтва у Харківському регіоні (Лошков, 2000, 2002; Костенко & Назаренко, 2010; Стрілець, 2022; Трикозюк, 2024).

Метою статті є окреслення сучасного етапу розвитку та характеру мистецького функціонування народних оркестрів Харкова, а також розкриття інноваційних аспектів їх виконавської діяльності.

Виклад основного матеріалу. На межі ХХ–ХХІ століть в українській музичній культурі спостерігаються суттєві трансформації, які вплинули на народно-оркестрове виконавське мистецтво та функціонування оркестрів народних інструментів. Такі зрушення детерміновані низкою соціокультурних і художніх чинників, наслідком яких стало істотне скорочення само-

діяльної сфери музичного виконавства, притаманної народно-інструментальній практиці. Це було зумовлено, з одного боку, політичними подіями, що спричинили ліквідацію підприємств, при яких ці колективи традиційно діяли (Шейко & Тишевська, 2006: 235; Гриценко, 2019: 145–170), а з іншого – інтенсивним розвитком професійної музичної освіти у сфері народно-інструментального мистецтва (Трикозюк, 2025: 116–117).

Найвагомішу роль у цьому процесі відіграє діяльність навчальних оркестрів закладів освіти – університетів та академій мистецтв, фахових музичних коледжів, мистецьких шкіл. Велика частка сучасного репертуару була створена та апробована в концертній діяльності саме цих колективів, а їх випускники відіграють провідну роль у розвитку народно-оркестрового професіоналізму в Харкові та Україні загалом. Зростання виконавської майстерності та збагачення концертного репертуару колективів сприяє ствердженню народно-оркестрового мистецтва в регіоні на якісно новому рівні.

Здійснимо огляд репрезентативних колективів які увиразнюють картину буття народно-оркестрового виконавства в Харкові у професійно освітній та культурно просвітницькій сферах. Окреслимо специфіку функціонування за хронологією історичного формування цих колективів.

Оркестр народних інструментів імені Володимира Комаренка. Першим етапом у становленні професійного народно-інструментального виконавства стало заснування В. Комаренком¹ у 1922 році курсів гри на народних інструментах при Першій Харківській музичній професійній школі (Лошков, 2002: 53). Невдовзі, у 1924 році, при новоствореній Основ'янській філії закладу у зв'язку з відкриттям оркестрового класу починає функціонувати повноцінний оркестр народних інструментів, який набуває статусу одного з перших навчальних оркестрів народних інструментів в Україні (там само). Слід також підкреслити паралель між періодом формування колективу та другим етапом (1924–1932) «симфонізаційної»² реформи В. Кома-

¹ Володимир Комаренко (15 липня 1887 – 19 лютого 1969) - український диригент, педагог, музично-громадський діяч, фундатор професійної народно-оркестрової традиції в Україні (Лошков, 2000).

² Реформа оркестру народних інструментів, яку митець активно впроваджував на базі професійного оркестру народних інструментів Харківської філармонії, мала на меті розширення суто струнного складу за рахунок включення тембрових оркестрових гармонік (Лошков, 2002: 25–29).

ренка, що дає підстави вважати даний навчальний оркестр своєрідним дослідницьким центром пошуку новаторських темброво-фактурних рішень.

Починаючи з 1933 року Основ'янське відділення виокремлюється та стає незалежною Дитячою музичною школою № 2. При цьому закладі В. Комаренко продовжував керувати дитячим оркестром народних інструментів аж до своєї смерті (1969 рік), після чого колектив тимчасово припинив свою діяльність. Відновлення відбулося тільки у 1974 році, але спершу колектив існував як великий ансамбль баяністів під керівництвом Михайло Войтенка. Починаючи з 1975 року колектив очолює домрист Володимир Боков, який реорганізував склад, повернувши домрову й балалайкову групи та додавши дерев'яні духові інструменти (флейту й гобой), щоб максимально наблизити темброве звучання оркестру до традицій В. Комаренка. Однак, у період «перебудови» (з 1985 року) та розпаду СРСР школа зіткнулася зі значною втратою учнівського контингенту, і на початку 1990-х років через критичний брак учасників оркестр фактично припинив своє існування як навчальна дисципліна (Трикозюк, 2024: 223).

За ініціативою керівництва школи діяльність оркестру була відновлена тільки у 2008 році, і його очолила випускниця Харківської державної академії культури Яна Бабенко³, чия багатогранна інструментальна підготовка (домра, скрипка, гітара) вплинула на оновлений склад колективу. Диригентка доповнила традиційний інструментарій симфонічними тембрами (скрипка, віолончель), епізодично ввела трубу й тромбон, а також підсилила акомпануючу групу гітарами та бандурами. Такий підхід наблизив колектив до формату оркестру українських народних інструментів і розширив його звукові та технічні можливості, наближаючи звучання виконуваних перекладень симфонічних партитур ближчими до оригіналу (Трикозюк, 2024: 224). Важливим етапом стало присвоєння у 2011 році оркестру народних інструментів ім'я свого засновника – Володимира Андрійовича Комаренка (там само).

З 2018 року Оркестр народних інструментів імені В. Комаренка очолює Костянтин Трикозюк⁴,

³ За період керівництва Я. Бабенко оркестр стає лауреатом міжнародних і всеукраїнських конкурсів, репертуар переважно складається з музики до радянських кінофільмів та адаптацій хорових й симфонічних творів (Трикозюк, 2024: 224).

⁴ У 2018–2020 роках Оркестр народних інструментів імені В. Комаренка здобуває звання лауреата на міжнародних конкурсах та фестивалях і активно бере участь у мистецькому житті Харкова.

який, шукаючи нових тембрових рішень, оновлює склад колективу: вилучає струнно-смичкові та мідні духові інструменти, зберігає бандури й гітари, додає цимбали та вводить оркестрові балалайки – секунду й альт. Репертуар колективу також оновлюється й у програму входять твори українських і сучасних зарубіжних композиторів, світова класика та численні перекладення композицій, створених для інших інструментальних складів. З 2020 року діяльність колективу зазнала змін у зв'язку з переходом на дистанційну форму, зумовленою пандемією COVID-19, а з 2022 року – з повномасштабним вторгненням РФ в Україну. Така трансформація вплинула на інструментальний склад колективу: із партитури були вилучені цимбали та більшість ударних інструментів через відсутність відповідного інструментарію у користуванні музикантів. Проте, попри труднощі, оркестр продовжує свою концертну діяльність. Так, у 2023–2025 роках колектив презентує оновлену програму на звітних онлайн-концертах і всеукраїнських конкурсах (Трикозюк, 2024: 224–225), а з вересня 2025 року, завдяки організації занять у безпечному приміщенні, відновлює очні репетиції та поновлює повноцінний інструментальний склад.

Студентський оркестр народних інструментів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Володимир Комаренко вплинув на становлення багатьох оркестрових колективів Харківщини. Також доцільно підкреслити значну роль його освітньої, організаційної та культурно-просвітницької діяльності у процесі становлення студентського оркестру народних інструментів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Саме під його керівництвом у 1926–1927 роках на базі першої в Україні кафедри народних інструментів, заснованої у 1926 році при Харківському музично-драматичному інституті, цей колектив розпочав свою діяльність як перший студентський оркестр народних інструментів. (Лошков, 2000: 7). Варто зазначити, що саме на кафедрі народних інструментів Харківського музично-драматичного інституту В. Комаренком були укладені перші навчальні програми з дисциплін «Оркестровий клас» та «Інструментовка», а у 1950-х роках К. Дорошенко розробив першу навчальну програму з курсу «Диригування» (Стрілець, 2022: 19–20). Таким чином, простежується чітка орієнтованість освіти того часу на професійну діяльність саме в контексті оркестрового виконавства.

У період з 1950-х по 1960-ті роки, через малу кількість абітурієнтів (приблизно п'ять студентів

на курсі), адміністрацією Харківської державної консерваторії було прийнято рішення створити додатковий склад оркестру з числа професійних виконавців на народних інструментах, здебільшого працівників філармонії, у кількості 21 особи (Стрілець, 2022: 21). Спільна творча праця із висококваліфікованими музикантами стимулювала студентів досягнути такого ж виконавського рівня та свідчить про достатньо високу художню якість концертного звучання колективу. Розпочинаючи з 1960-х і до 1990-х років склад оркестру значно збільшується, що було зумовлено зростанням кількості студентів кафедри (їх число іноді сягало понад 20 осіб на курсі), а також вимогами навчальної програми «Оркестровий клас», згідно з якою кожен студент обов'язково мав відвідувати оркестр народних інструментів (там само).

На різних етапах студентським оркестром народних інструментів керували такі видатні талановиті фахівці, як М. Т. Лисенко, В. Ф. Савіних, Д. Ф. Журавель, Б. О. Міхєєв та Ю. С. Дяченко. Завдяки їх кваліфікованій діяльності була налагоджена ефективність роботи оркестру та встановлювався високий виконавський рівень. Варто зазначити, що у зв'язку з майже повною відсутністю оригінального репертуару для студентських оркестрів, робота цих митців у галузі створення інструментувань та перекладень посідає вагоме місце у формуванні якісних концертно-оркестрових програм (Стрілець, 2022: 22).

Інструментальний склад колективу базувався на принципі «симфонізаційної» практики В. Комеренка, де провідною групою постає домрова (прими, альтові, тенори та баси), а також присутні балабайкова група (прима, секунда, альт та контрабас), баяни, гуслі клавішні та ударні інструменти. Репертуар⁵ оркестру охоплює класичні твори, оригінальну музику українських композиторів для оркестру народних інструментів та для солюючого інструмента з оркестром, а також активно поповнюється студентськими оркестровками, створеними здобувачами під час вивчення курсу «Інструментування».

Починаючи з 2022 року, у зв'язку з початком повномасштабної фази воєнних дій та небезпечною ситуацією в Харкові, оркестр тимчасово перейшов на дистанційний формат роботи. Проте завдяки забезпеченню адміністрацією ХНУМ

імені І. П. Котляревського належних безпечних умов, у вересні 2024 року колектив під керівництвом завідувача кафедри, професора та заслуженого діяча мистецтв України Андрія Стрільця поновив свою очну діяльність. Інструментальний склад колективу зазнав суттєвих змін, що було зумовлено змішаним форматом роботи університету та, відповідно, відсутністю в місті значної частини студентів кафедри. До оновленого складу оркестру увійшли скрипки (перші та другі), флейта, кларнет, цимбали, бандури, домрова група (прими перші та другі, альти), баяни, контрабас та ударні інструменти, що за своїм темброво-інструментальним наповненням наближує колектив до оркестру українських народних інструментів. Наразі колектив продовжує свою освітню й концертну діяльність та активно виступає на безпечних концертних майданчиках Харкова.

Оркестр народних інструментів Харківського обласного палацу дитячої та юнацької творчості. Досвід комплектації оркестру народних інструментів, набутий В. Комаренком під час роботи з вищепереліченими колективами, було також впроваджено під час створення у 1935 році дитячого оркестру народних інструментів при Харківському Палаці піонерів. На початковому етапі колектив налічував понад 70 виконавців, розподілених на молодшу та старшу групи. У 1936 році старшу групу очолював сам В. Комаренко, а молодшу – М. Юзефович. З початком окупації Харкова німецькими військами діяльність оркестру була призупинена. Поновлення діяльності колективу відбулося лише після завершення Другої світової війни – у 1953 році, коли його роботу знову очолив засновник, В. Комаренко (Лошков, 2002: 38). При колективі була вибудована цілісна навчально-виховна система: юні оркестранти не лише опановували гру на народних інструментах, а й поглиблювали свої музичні знання через вивчення сольфеджіо та музичної грамоти. Важливо підкреслити, що з метою поєднання теоретичних знань та практичних навичок виконавців весь інструктивний і художній матеріал засвоювався ними безпосередньо на репертуарі оркестру (Лошков, 2002: 38–39).

Новою віхою у творчому розвитку оркестру стала співпраця, розпочата у 1954 році, з новоствореним під керівництвом П. Слоніма Ансамблем пісні і танцю. Об'єднання двох колективів сприяло не лише зростанню чисельності виконавців, а й суттєвому оновленню та ускладненню репертуару. У зв'язку зі зміною функцій оркестру – передусім його активним залученням як акомпануючої групи для хореографічних і хорових номерів –

⁵ Вагоме місце в концертних програмах колективу посідають твори Д. Клебанова, В. Подгорного, Б. Міхєєва, М. Стецюна, А. Гайденка, А. Стрільця, а також перекладення класичних композицій Д. Бортнянського, Ф. Шуберта, Й. Гумеля та інших.

В. Комаренко розширює інструментальний склад, вводячи такі симфонічні тембри, як дерев'яні та мідні духові. Такі оновлені можливості колективу надали змогу залучити до концертних програм перекладення творів Ж. Бізе, Е. Гріга, а також значно розширити спектр виконуваної народної музики (Лошков, 2002: 39). Високий рівень виконавської майстерності колективу засвідчується його інтенсивною концертно-гастрольною діяльністю. Він регулярно виступав у Києві, Харкові, дитячих таборах відпочинку в Криму, а також у низці інших міст колишнього СРСР. Колектив активно приймав участь у конкурсах-оглядах та фестивалях і в жовтні 1960 року отримав відзнаку «Відмінник народної освіти» (там само).

Починаючи з 1969 року й до сьогодні оркестр очолює учень і послідовник В. Комаренка – Валерій Городовенко. Під його керівництвом оркестр успішно продовжує концертно-виконавську діяльність, гастролує містами України, а також виступає в Естонії, Литві, Угорщині, Польщі та Бельгії здобуваючи звання лауреата на всеукраїнських і міжнародних фестивалях та конкурсах⁶ (Сідлецька, 2011: 59–60). Дотримуючись традицій свого наставника, В. Городовенко зберігає інструментальний склад оркестру, водночас розширюючи його за рахунок введення цимбал і бандур. До репертуару залучаються перекладення класичних композицій, творів сучасних західноєвропейських митців, а також оригінальна музика українських композиторів⁷.

У 2022 році через пошкодження будівлі Палацу внаслідок ракетного удару діяльність колективу була тимчасово призупинена, проте вже наступного року колектив відновив заняття в безпечному приміщенні. Наразі, оркестр активно продовжує концертну та культурно-просвітницьку роботу, залучаючи до виконавства юних музикантів Харкова та виступаючи на різних концертних майданчиках міста. Зокрема, у грудні 2025 року він узяв

участь у концерті, присвяченому 90-річчю Харківського обласного Палацу дитячої та юнацької творчості, де був представлений як найстарший колектив цього закладу.

Оркестр народних інструментів Харківського музичного фахового коледжу імені Б. М. Лятошинського. Важливою ланкою підготовки професійних виконавців на народних інструментах та майбутніх керівників народно-оркестрових колективів, окрім мистецьких шкіл, центрів юнацької творчості та вищих навчальних закладів, постає діяльність оркестрів народних інструментів фахових коледжів Харкова. Так, знаковою для харківського народно-інструментального виконавства є робота оркестру відділу народних інструментів Харківського музичного фахового коледжу імені Б. М. Лятошинського.

У вересні 1946 року при Харківському музичному училищі був сформований відділ народних інструментів який очолив М. Фатеев. В той час на відділі функціонували оркестровий клас, а також класи домри, гітари, баяна та балалайки. До 1960 року оркестром керували викладачі відділу М. Фатеев, Д. Злобинський, М. Будянський (Костенко & Назаренко, 2010: 14). Склад колективу формувався за усталеними народно-оркестровими зразками та включав домрову і балалайкову групи, флейту, гобой, баяни та ударні інструменти. Важливим кроком для підготовки не лише оркестрантів, а й керівників колективів стало відкриття у 1952 році К. Дорошенком класів диригування, оркестровки та аранжування (там само: 9), що дало студентам можливість проходити практику безпосередньо з оркестром відділу.

З 1960 року оркестр народних інструментів Харківського музичного училища очолив Б. Міхеєв, який на той час був ще студентом Харківської державної консерваторії (Костенко & Назаренко, 2010: 15). Варто зазначити, що після закінчення навчання та початку викладацької діяльності на кафедрі народних інструментів консерваторії Б. Міхеєв успішно застосував досвід роботи з оркестром училища при керівництві студентським оркестром кафедри. Починаючи з 1978 по 1984 рік оркестром відділу керував В. Ніколаєв. Саме під його орудою колектив досягає значних успіхів й двічі стає лауреатом першої премії республіканських оглядів-конкурсів навчальних закладів України (там само: 14).

Подальші творчі здобутки оркестру відділу народних інструментів Харківського музичного училища пов'язані з діяльністю В. Городовенка, який на той час вже керував дитячим оркестром Харківського палацу піонерів. Він очолив колек-

⁶ Оркестр став лауреатом IV Міжнародного музичного конкурсу в місті Веспрем (Угорщина). У 1999 році він здобув приз «Срібна струна» XXII Міжнародного музичного фестивалю, а в 2001 році – головну нагороду цього ж форуму, «Срібну струну», на XXIV фестивалі в місті Бидгощ (Польща). Важливим творчим здобутком стала участь у 50-му Європейському музичному молодіжному фестивалі в бельгійському місті Неерпельт, де оркестр був нагороджений Гран-прі «Price summa cum laude», а також отримав диплом і медаль фестивалю (Сідлецька, 2011: 60).

⁷ Зокрема В. Подгорного, М. Стецюна, А. Гайденка, І. Гайденка, М. Кармінського, І. Ковача та інших.

тив⁸ у 1986 році та залишається його керівником і до сьогодні. З 2022 року, у зв'язку з переходом Харківського музичного фахового коледжу на дистанційну форму навчання, оркестр народних інструментів продовжив свою діяльність у онлайн-форматі. Через відсутність у студентів деяких тембрових-оркестрових інструментів склад колективу зазнав змін. Наразі до нього входять домри прими (перші та другі), домра бас, балалайки прими та контрабас, баяни, гітари, бандури та цимбали. Таким чином, незважаючи на виклики часу, оркестр продовжує освітню та концертну діяльність і у 2023–2025 роках представив нову програму в рамках онлайн-заходів коледжу.

Оркестр кафедри народних інструментів Харківської державної академії культури. Важливе місце у Харківському народно-оркестровому виконавстві посідає оркестр кафедри народних інструментів Харківської державної академії культури. Так, 10 вересня 1929 року Раднаркомом УСРС було прийнято рішення, створити на базі факультету політичної освіти Харківського інституту народної освіти самостійний вищий навчальний заклад (Шейко та ін., 2004: 13). З серпня 1939 року його було перейменовано у Харківський державний бібліотечний інститут, а з 1959 року в ньому розпочалась підготовка клубних працівників за спеціалізаціями диригент самодіяльного хору та диригент оркестру народних інструментів (там само: 101).

У різні роки керівництво оркестром народних інструментів здійснювали викладачі кафедри В. Кончич, Д. Остапенко, Є. Бортник, В. Цицирев, О. Гончаров, О. Волковий, Н. Мельник⁹ та О. Савицька. Формування високого рівня виконавської підготовки студентів, що безпосередньо впливало на якість звучання оркестру, значною мірою забезпечували провідні музиканти й педагоги кафедри – В. Курисько, В. Лігутін та О. Дроботай (Шейко та ін., 2004: 104). Інструментальний

⁸ Репертуар оркестру включає перекладення класичних творів, зокрема увертюри Дж. Россіні до опер «Шовкова драбина» та «Сорока-злодійка», твори українських композиторів - В. Подгорного «Повій, вітре, на Україну», Д. Клебанова «Парафраз», М. Стецюна «Елегія» пам'яті Г. Хоткевича та ліричну фантазію на тему П. Гайдамаки «Калинонька», а також адаптації сучасної музики - А. Маркеза «Танець №2» та А. Манкена (сюїта з м/ф «Аладдін») тощо.

⁹ За період керівництва Н. Мельник та О. Савицької оркестр став лауреатом та учасником багатьох всеукраїнських й міжнародних конкурсів та фестивалів (Харківська державна академія культури. Кафедра народних інструментів, б.р.) від суто профільних до багатожанрових мистецьких заходів.

склад колективу комплектувався за зразком уже усталених оркестрових моделей того часу.

На період сьогодення до постійного складу оркестру входять домрова група (прими, альтові, тенори, басові), три баяни, балалайкова (секунди, альти, контрабаси), кобза контрабас, бандури, цимбали та ударні інструменти, як епізодичні використовуються українські народні духові інструменти (сопілки, ріжок, теленка тощо). З 2022 року оркестр народних інструментів повністю перейшов на дистанційну форму роботи й продовжує свою концертну та освітню діяльність в такому форматі й сьогодні.

Оркестр народних інструментів Харківського вищого фахового коледжу мистецтв. Значущою подією для Харкова стало відкриття у 1967 році Харківського культурно-освітнього училища, при якому одночасно було створено й відділ народних інструментів (Департамент культури і туризму Харківської ОДА, 2021: 12). Уже наступного року, у 1968-му, з ініціативи першого директора закладу Петра Васюри розпочав роботу студентський оркестр народних інструментів під його керівництвом. Отже, оркестр народних інструментів цього училища став наймолодшим серед студентських народно-оркестрових колективів Харкова (Харківський вищий фаховий коледж мистецтв, б. р.).

Вже з перших років існування колектив проводив активну концертно-виконавську діяльність виступаючи не лише на заходах училища, а й приймаючи участь в міських та регіональних концертах. Завдяки активній співпраці з хореографічними та вокально-хоровими колективами закладу приймає участь у фестивалях народної музики. Репертуар колективу складався з перекладень класичної музики, творів українських композиторів та обробок народної музики (Харківський вищий фаховий коледж мистецтв, б. р.). У різні роки колектив очолювали викладачі відділу народних інструментів – А. Кравець, В. Ращупкін, О. Старченко, В. Цибенко, С. Орач. Інструментальний склад оркестру загалом відповідав типовим для того часу рисам харківських народно-оркестрових колективів і включав домрову та балалайкову групи, дерев'яні духові інструменти (флейта, гобой), баяни та ударні. Однак із відкриттям у 1990-х роках класів бандури, цимбал, гітари та скрипки оркестр поступово поповнився й цими інструментами. Таким чином, колектив Харківського училища культури¹⁰ став у той період

¹⁰ У 1990-х роках заклад було перейменовано у Харківське училище культури, а у 2020-му році в Харківський фаховий вищий коледж мистецтв (Харківський вищий фаховий коледж мистецтв, б. р.).

єдиним у місті оркестром українських народних інструментів.

Починаючи з 2010 року колектив очолює А. Стрілець. Під його керівництвом оркестр зберігає активну концертну й освітню діяльність, стає лауреатом численних всеукраїнських та міжнародних конкурсів і фестивалів¹¹. Репертуар колективу розширюється та зазнає значного оновлення. Так, чільне місце в концертних програмах колективу займають обробки українських народних пісень¹², твори українських композиторів¹³, зокрема харківських авторів¹⁴, важливе місце посідають також перекладення творів зарубіжних композиторів¹⁵. Окремо варто підкреслити, що репертуар оркестру регулярно поповнюється завдяки студентським дипломним роботам з інструментування, а також авторським аранжуванням викладачів відділу. Після початку повномасштабного вторгнення оркестр не припиняв роботи, продовжуючи проводити репетиції наживо у безпечних приміщеннях. Упродовж 2024–2025 років колектив і надалі бере участь у фестивалях та конкурсах, а також дає концерти на безпечних локаціях Харкова.

Народний оркестр народних інструментів імені П. Васюри. Зразком поступової академізації аматорських народно-оркестрових колективів є Народний оркестр народних інструментів імені П. Васюри, функціонуючий при Муніципальному центрі культури та аматорського мистецтва Основ'янського району Харкова. У грудні 1969 року харківськими музикантами і діячами культури П. Васюрою та Д. Остапенком на базі Палацу культури «Будівельник» імені М. Горького

¹¹ Лауреат ІІ премії Харківського міського конкурсу «Місто талантів» (2016 рік), лауреат І ступеня Міжнародного конкурсу виконавців на народних інструментах «Арт-Домінанта» (2018 рік), Гран-Прі Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Обдарована молодь» (2021 рік), Гран-Прі міжнародного конкурсу талантів «Зірки святого Миколая» Чеська республіка (2021 рік), лауреата І премії міжнародного конкурсу «З Україною в серці» Словаччина (2022 рік), Гран-Прі ІV Міжнародного двотурового фестивалю-конкурсу «Музичний дивоцвіт» (2024 рік).

¹² «Ой, за гаєм гаєм» Л. Матвійчук, «Ой, чого ти, дубе» В. Васильченка.

¹³ «Мелодія» М. Скорика, «Запорізький марш» Є. Адамцевича, «Веснянка» І. Шамо.

¹⁴ «Повій, вітре, на Україну» В. Подгорного, «Калинонька» М. Стецюна, «На тлі химерних ідолів» А. Стрільця.

¹⁵ «Steps» Р. Ловлана, «Libertango» та «Adios Nonino» А. П'яццоллі, «Сачідао» С. Цинцадзе.

був організований оркестр народних інструментів «Кругозір» (Сідлецька, 2011: 69). На початку свого існування колектив планувався як аматорський та приймав до своїх лав усіх поціновувачів українського музичного мистецтва, яких керівники навчали грі на народних інструментах. У зв'язку з цим репертуар включав переважно обробки українських народних пісень та танців, складність яких не перевищувала рівня музичних шкіл.

Упродовж року репертуар колективу кількісно збагачується, що активізує конкурсну та концертну діяльність. Так, у 1970 році оркестр здобув свій перший диплом лауреата Всесоюзного фестивалю художньої творчості, а у 1985 році йому було присвоєно звання «Народний самодіяльний колектив» (Сідлецька, 2011: 59). У концертній практиці оркестру з'являються творчі комунікації з іншими колективами (хор та танцювальний ансамбль), що пов'язано з підвищенням виконавського рівня, адже з метою отримання оркестрової та ансамблевої практики, до оркестру стали залучатися студенти кафедри народних інструментів Харківської державної академії культури. З цього часу (кінець ХХ століття) репертуар оркестру збагачується композиціями¹⁶ західноєвропейських та українських авторів. Окрім концертних програм змінюється й виконавський склад оркестру за рахунок залучення студентів, випускників спеціалізованих музичних навчальних закладів та викладачів музичних шкіл Харкова. В якості солістів запрошуються провідні артисти філармонії, оперного театру та викладачі вищих мистецьких навчальних установ.

У 2000 році оркестр «Кругозір» було перейменовано на честь свого засновника – П. Васюри і колектив очолила його донька – О. Васюра. У подальшому на посаду керівників запрошують саме диригентів-народників, які добре знають специфіку оркестру народних інструментів, на високому рівні володіють оркестровою та мають досвід як оркестранта, так і диригента. Так, починаючи з 2013 року посаду керівників займають О. Єськов та Т. Новікова, а з 2019 року й до нині – О. Єськов та К. Трикозюк.

Через постійну зміну учасників, інструментальний склад оркестру був достатньо рухливим та трансформувався як кількісно, так і темброво. В різні часи до нього входили групи чотириструнних (прима, тенор, альт, бас) та триструнних (альтові та басові) домр, балалайкова група (прима, секунда, альт, контрабас), баяни (чотири основних

¹⁶ В. А. Моцарт, Й. Гайдн, К. Сен-Санс, С. Гулака-Артемовський, В. Подгорний, К. Мясков тощо.

та баян-баритон), бандури, цимбали, флейта, гуслі клавішні та ударні інструменти. Ця «рухливість» призвела до існування декількох інструментальних версій одного твору із залученням різноманітних тембрів. З 2022 року, у зв'язку з еміграцією значної частини учасників оркестру та вступом О. Єськова до лав Збройних Сил України, діяльність колективу була тимчасово призупинена. Водночас оркестр продовжує існувати як кадрова одиниця й перебуває у штаті Муніципального центру культури та аматорського дозвілля Основ'янського району, очікуючи на відновлення концертно-виконавської діяльності після завершення воєнних дій.

Важливою гранню репрезентації традиційного українського музичного мистецтва є діяльність **Оркестру народних інструментів Муніципального театру народної музики «Обереги»**, який було організовано за ініціативою Харківської міської ради у 1992 році (Алжнев & Осадча, 2016: 10). Його художнім керівником і головним диригентом є композитор та заслужений діяч мистецтв України – Юрій Алжнев. Окрім оркестру, до складу Муніципального театру народної музики входять чоловічий вокальний квартет, жіноче тріо та фольклорний гурт. При оркестрі також функціонував ансамбль тріостих музик до якого входили три скрипки, сопілка, гармоніка, контрабас та бубон. Ставлячи за мету відродити народну українську та слобожанську музичну культуру, до репертуару оркестру «Обереги» залучаються оригінальні твори українських композиторів (А. Гайденка, Г. Цицалюка Ю. Алжнева тощо), а також осучаснені обробки української пісенної та танцювальної музики. Більша частина аранжувань зроблена особисто Ю. Алжневим та включає в себе як оркестрові композиції, так і твори для хору з оркестром (там само).

До виконавського складу колективу входять 17 музикантів, а інструментарій представлений традиційними для оркестру українських народних інструментів групами: дерев'яними та мідними духовими (флейта, кларнет, свиріль (най), сопілка, труба, тромбон), акомпануючими (цимбали, акордеон (баян), кобза), струнно-смичковими (скрипки, альти, віолончелі, контрабас) та ударними інструментами. Вагомий внесок у формування тембрової самобутності колективу зробив один із засновників кафедри народного хору і музичного фольклору Харківської державної академії культури, майстер з виготовлення народних інструментів О. І. Дроботай. Спеціально для оркестру він відтворив низку автентичних українських тембрів, зокрема: рубель, «тріскунці», бубон з колотушкою, «наковальню», бухало,

«бугай», калатало та Кобзу-Контрабас (Алжнев & Осадча, 2016: 11). Таким чином, таке оригінальне темброве поєднання виразно виділяє колектив серед оркестрів народних інструментів Харкова, формуючи його специфічну акустичну модель та підкреслюючи індивідуальність звукового стилю. Починаючи з 2022 року діяльність Театру народної музики «Обереги» не припинилася, проте була суттєво обмежена. Функціонування колективу звелось до роботи вокального ансамблю, тоді як діяльність оркестру була тимчасово призупинена.

Важливий внесок у збагачення народної української культури, також був зроблений творчим колективом **Великого Слобожанського Академічного ансамблю пісні й танцю**, який було створено за ініціативою міського голови Харкова на початку весни 2011 року. Організатором та художнім керівником колективу є народний артист України, професор та академік Б. Колногузенко. Склад ансамблю налічує близько 100 осіб та включає танцювальну групу, хор та оркестр народних інструментів (Великий Слобожанський Академічний ансамбль пісні та танцю, б. р.). До роботи з ансамблем було залучено провідних митців Харкова. Так, посаду головного диригента обійняв А. Стрілець. Саме його авторству¹⁷ належить значна частина музичного репертуару колективу.

Вже в перший рік свого існування колектив здійснив більше 20 концертів по всій Україні та став почесним й бажаним учасником багатьох урядових заходів (Великий Слобожанський Академічний ансамбль пісні та танцю, б. р.). Такий активний початок творчої діяльності та високий художній рівень, пов'язані з наявністю професійного та висококваліфікованого виконавського складу ансамблю (музиканти, співаки та хореографи), набір якого здійснювався з числа педагогів та випускників вищих навчальних мистецьких закладів Харкова. За своїм інструментальним складом оркестр Великого Академічного Слобожанського ансамблю схожий на оркестр «Обереги» та репрезентує «український» тип, до якого входять струнно-смичкова група (скрипки та контрабас), цимбали, бандури, два баяна, духові (флейта пікколо, флейта, труба, тромбон) та ударні інструменти. За період свого існування колектив став учасником й лауреатом багато чисельних фестивалів та конкурсів, а також проводив активну кон-

¹⁷ Доробок налічує 10 концертних оркестрових творів, 18 музичних композицій до танців та хореографічних постанов, 3 твори для хору а capella та понад 80 аранжувань й обробок (Стрілець Андрій Миколайович, б. р.).

цертну діяльність в Україні та за її межами. Так само, як і в Театрі народної музики «Обереги», із початком повномасштабних військових дій у 2022 році діяльність оркестрової групи Великого Слобожанського академічного ансамблю пісні й танцю була призупинена.

Висновки. Сучасний розвиток народно-інструментального виконавства в Харкові демонструє тісний зв'язок освітніх установ і професійних колективів, де навчальні оркестри відіграють ключову роль у підготовці висококваліфікованих музикантів і формуванні репертуару.

Високий рівень виконавської майстерності колективів забезпечувався постійним залученням провідних музикантів і педагогів, активною концертною діяльністю та участю в конкурсах, що сприяло популяризації українського народно-оркестрового виконавства й підвищенню статусу харківських колективів на національному та міжнародному рівнях. Професіоналізм, залучений до самодіяльних та аматорських колективів сприяв розвитку народних оркестрів і підняттю їх на якісно новий рівень, що наочно ілюструє діяльність Народного оркестру народних інструментів імені П. Васюри.

Роль засновників народно-оркестрових колективів міста та їх новаторський підхід заклав основу для подальшого розвитку харківських студентських і професійних оркестрів народних інструментів.

В нових соціокультурних умовах (пандемія, повномасштабне вторгнення) колективи демонструють здатність до адаптації: переходу на дистанційні формати, зміни інструментального складу та збереження концертної та освітньої активності навіть у складних умовах.

Отже, аналізуючи творчу діяльність та регіональні особливості еволюції інструментальних складів сучасних народно-оркестрових колективів Харкова, можна виділити спільну тенденцію – прагнення до розширення тембрової палітри та виконавського потенціалу шляхом введення національних українських інструментів у їхній склад. Таким чином, сучасний оркестр народних інструментів Харкова поєднує «симфонізаційні» принципи В. Комаренка з елементами національної української форми музикування – троїстої музики (використання скрипкової групи, цимбал, кобз, бандур та етно-духових інструментів), формуючи характерний стиль народно-оркестрового мистецтва Харкова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алжнев Ю. Б., Осадча В. М. Роль міжетнічних взаємовпливів у розвитку народно-оркестрового виконавства. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*: збірник наукових праць. Харків : Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2016. Вип. 1. С. 5–12.
2. Великий Слобожанський Академічний ансамбль пісні та танцю. URL: <https://www.44.ua/afisha/63000/bolsoj-sloboskoj-akademiceskij-ansambl-pesni-i-tanca> (дата звернення: 11.12.2025).
3. Гриценко О. *Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування* : монографія. Київ: Інститут культурології НАМ України, 2019. 256 с.
4. Календар знаменних і пам'ятних дат Харківщини на 2022 рік: рекомендаційний бібліографічний покажчик. Харків : Департамент культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації; Харківська обласна універсальна наукова бібліотека, 2021. 79 с.
5. Костенко О., Назаренко Л. Історія відділу народних інструментів Харківського музичного училища ім. Б. М. Лятошинського. Харків : Федорко, 2010. 120 с.
6. Лошков Ю. Володимир Андрійович Комаренко : монографія. Харків : ХДАК, 2002. 113 с.
7. Лошков Ю. І. *Творчість В. А. Комаренка і народно-інструментальне виконавство в Слобідській Україні (перша половина ХХ століття)* : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. Харків, 2000. 17 с.
8. Сідлецька Т. І. *Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України*: навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2011. Ч. II. 73 с.
9. Стрілець А. М. *Діяльність оркестру народних інструментів ХНУМ імені І. П. Котляревського в історичному хронотопі*: наукове обґрунтування на здобуття наукового ступеня доктора мистецтва. Харків, 2022. 148 с.
10. Стрілець Андрій Миколайович. URL: <https://num.kharkiv.ua/assets/img/structure/faculties/folk-instruments-of-ukraine/Strilets.pdf> (дата звернення: 10.12.2025).
11. Трикозюк К. Оркестр народних інструментів імені В. Комаренка як творча лабораторія у формуванні народно-оркестрового виконавства Харкова. *Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття* : матеріали міжнар. наук. конф. (18–19 квітня 2024 року). Харків : Харківська державна академія культури, 2024. С. 222–225.
12. Трикозюк К. Історико-художні детермінанти становлення традицій народно-оркестрового виконавства в українському мистецькому просторі. *Культура України*. 2025. Вип. № 89. С. 111–119.
13. Харківська державна академія культури. Кафедра народних інструментів. URL: <https://ic.ac.kharkov.ua/navchannya/mm/ni/ni.html> (дата звернення: 05.12.2025).
14. Харківський вищий фаховий коледж мистецтв. ЦК «Народні інструменти». URL: <https://www.kvkm.net.ua/025-par.html> (дата звернення: 09.12.2025).
15. Харківська державна академія культури: до 75-річчя з дня заснування : монографія / В. М. Шейко, М. В. Дяченко, Н. М. Кушнарченко, М. М. Каністратенко. Харків: ХДАК, 2004. 296 с.

16. Цицирев В. М. Розвиток українського оркестру народних інструментів: соціокультурні та історичні аспекти. *Культура України*. 2023. Вип. 80. С. 118–125.
17. Шейко В. М., Тишевська Л. Г. *Історія української культури*: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2006. 264 с.

REFERENCES

1. Alzhniev Yu. B., Osadcha V. M. (2016) Rol mizhethnichnykh vzaiemovplyviv u rozvytku narodno-orkestrivoho vykonavstva. [The role of inter-ethnic influences in the development of folk-orchestral performance] *Tradytzii ta novatsii u vyshchii arkhitekturno-khudozhnii osviti: zbirnyk naukovykh prats*. Kharkiv: Kharkivska derzhavna akademiia dyzainu i mystetstv. Vyp. 1. 5–12. [in Ukrainian].
2. Velykyi Slobodzhanskyi Akademichnyi ansambl pisni ta tantsiu. [Grand Slobozhansky Academic Song and Dance Ensemble] URL: <https://www.44.ua/afisha/63000/bolsoj-sloboskoj-akademieskij-ansambl-pesni-i-tanca> (data zvernennia: 11.12.2025). [in Ukrainian].
3. Hrytsenko O. (2019) Kulturnyi prostir i natsionalna kultura: teoretychne osmyslennia ta praktychne formuvannia: monohrafiia. [Cultural space and national culture: theoretical comprehension and practical formation] Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy, 256. [in Ukrainian].
4. Kalendar znamennykh i pamiatnykh dat Kharkivshchyny na 2022 rik: rek. bibliohr. pokazhchyk. [Calendar of significant and memorable dates of Kharkiv region for 2022: rec. bibliogr. index] Kharkiv: Departament kultury i turyzmu Kharkiv. obl. derzh. admin.; Kharkiv. obl. univers. nauk. b-ka, 79. [in Ukrainian].
5. Kostenko, O., & Nazarenko, L. (2010). *Istoriia viddilu narodnykh instrumentiv Kharkivskoho muzychnoho uchylshcha im. B. M. Liatoshynskoho* [The history of the Department of Folk Instruments of the B. M. Lyatoshynsky Kharkiv Music College]. Kharkiv: Fedorko, 120 [in Ukrainian].
6. Loshkov, Y. (2002). *Volodymyr Andriiovych Komarenko [Volodymyr Andriiovych Komarenko]: Monograph*. Kharkiv: KhDAK. 112 [in Ukrainian].
7. Loshkov Yu. I. (2000) *Tvorchist V. A. Komarenka i narodno-instrumentalne vykonavstvo v Slobidskii Ukraini (persha polovyna XX stolittia): avtoref. dys. ... kand. mystetstvovnavstva*. [Creativity of V. A. Komarenko and folk-instrumental performance in Slobidska Ukraine (first half of the 20th century): abstract of thesis] Kharkiv, 17. [in Ukrainian].
8. Sidletska T. I. (2011) *Praktychna kulturolohii. Istoriia narodno-orkestrivoho vykonavstva Ukrainy: navch. posibnyk*. [Practical Culturology. History of folk-orchestral performance in Ukraine: textbook] Vinnytsia: VNTU. Ch. II. 73. [in Ukrainian].
9. Strilets A. M. (2022) *Diialnist orkestru narodnykh instrumentiv KhNUM imeni I. P. Kotliarevskoho v istorychnomu khronotopi: nauk. obhr. ... dokt. mystetstva*. [Activity of the folk instruments orchestra of KhNUM named after I. P. Kotlyarevsky in historical chronotope: scientific justification... Dr. of Art.] Kharkiv, 148. [in Ukrainian].
10. Strilets Andrii Mykolaiovych. [Strilets Andrii Mykolaievych] URL: <https://num.kharkiv.ua/assets/img/structure/faculties/folk-instruments-of-ukraine/Strilets.pdf> (data zvernennia: 10.12.2025). [in Ukrainian].
11. Trykoziuk K. (2024) *Orkestr narodnykh instrumentiv imeni V. Komarenka yak tvorcha laboratoria u formuvanni narodno-orkestrivoho vykonavstva Kharkova*. [V. Komarenko Folk Instruments Orchestra as a creative laboratory in the formation of folk-orchestral performance in Kharkiv] *Kultura ta informatsiine suspilstvo XXI stolittia: Materialy mizhnarodnoi nauk. konf. (18–19 kvitnia 2024 roku)*. Kharkiv: Kharkivska derzhavna akademiia kultury; Natsionalna akademiia mystetstv Ukrainy, 222–225. [in Ukrainian].
12. Trykoziuk, K. (2025). *Istoryko-khudozhni determinanty stanovlennia tradytzii narodno-orkestrivoho vykonavstva v ukrainskomu mystetskomu prostori*. [Historical and artistic determinants of the formation of traditions of folk orchestral performance in the Ukrainian artistic space] *Kultura Ukrainy*, (89), 111–119.
13. *Kharkivska derzhavna akademiia kultury: do 75-richchia z dnia zasnuvannia: [monohrafiia] / V. M. Sheiko, M. V. Diachenko, N. M. Kushnarenko, M. M. Kanistratenko*. [Kharkiv State Academy of Culture: to the 75th anniversary of its founding] Kharkiv: KhDAK, 2004. 296. [in Ukrainian].
14. *Kharkivska derzhavna akademiia kultury. Kafedra narodnykh instrumentiv*. [Kharkiv State Academy of Culture. Department of Folk Instruments] URL: <https://ic.ac.kharkov.ua/navchannya/mm/ni/ni.html> (data zvernennia: 05.12.2025). [in Ukrainian].
15. *Kharkivskiy vyshchyi fakhovy kolledzh mystetstv. TsK "Narodni instrumenty"*. [Kharkiv Higher Professional College of Arts. Department of Folk Instruments] URL: <https://www.kvkm.net.ua/025-nar.html> (data zvernennia: 09.12.2025). [in Ukrainian].
16. Tsytsyryev V. M. (2023) *Rozvytok ukrainskoho orkestru narodnykh instrumentiv: sotsiokulturni ta istorychni aspekty*. [Development of the Ukrainian folk instruments orchestra: socio-cultural and historical aspects] *Kultura Ukrainy*. Vyp. 80. 118–125. [in Ukrainian].
17. Sheiko V. M., Tyshevska L. H. (2006) *Istoriia ukrainskoi kultury: navch. posibnyk*. [History of Ukrainian culture: textbook] Kyiv: Kondor, 264. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025